

УДК 336.63/339.972

Зварич Р. Є.

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного економічного університету*

Zvarych R. Y.

*Ph.D., Assistant Professor,
Doctoral Student of International Economics Department
Ternopil National Economic University*

**ІСТОРИЧНА НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ
ЯК ЕКОНОМІЧНА ПЕРЕДУМОВА АЛЬТЕРГЛОБАЛІЗАЦІЇ
HISTORICAL INCOME INEQUALITY AS AN ECONOMIC
PRECONDITION OF ALTERGLOBALIZATION**

***Анотація.** У статті розглянуто сутність соціальної нерівності в англосаксонській моделі за доходами населення. Прослідковано еволюцію сукупного доходу найбагатших і найбільш продуктивних класів населення Великобританії. В роботі розглянуто історичну нерівність доходів населення за коефіцієнтом Джині та часткою найбагатшого населення в сукупному доході. Досліджено доіндустріальну нерівність в світі, проведено оцінку можливої нерівності англосаксонських країн та проаналізовано нерівність розподілу ринкових доходів в розвинутих країнах. Виокремлено історичну нерівність доходів населення як економічну передумову альтерглобалізації та напрацьовано альтернативне комплексне світобачення, як основу майбутнього посткризового світу.*

***Ключові слова:** альтерглобалізація, доіндустріальна нерівність, індекс Джині, нерівність доходів, податкові відрахування, сукупний дохід.*

Вступ та постановка проблеми. Критичні зауваження до процесу глобалізації ґрунтуються на її несприятливих наслідках і на тому, що сили, які стоять за глобальними економічними трансформаціями, виступають проти використання глобальних регуляторних інструментів, сприяють створенню транснаціональних утворень, дії яких підривають стабільність державних соціальних структур, не відповідають суспільним потребам і є абсолютно неконтрольованими. Неоліберальна модель породила диференціацію світу на країни, які виграли від глобалізації і ті, що програли в її результаті. Причому залежно від критеріїв, що застосовуються тими чи іншими дослідниками для поділу на ці дві групи, їх склад відрізняється. Існують труднощі адаптації до викликів глобалізації для країн, що розвиваються, і для країн з перехідною економікою, через відсутність у них коштів, якими володіють промислово розвинені країни та недосконалість національних правових, економічних, адміністративних систем і механізмів. Це змушує країни з перехідною економікою і особливо країни, що розвиваються, приймати правила гри, запропоновані сильнішими учасниками світового господарства. До недоліків глобалізації відноситься соціальна нерівність та фрагментація виробництва, що призводить до ліквідації робочих місць і безробіття у розвинених країнах [1].

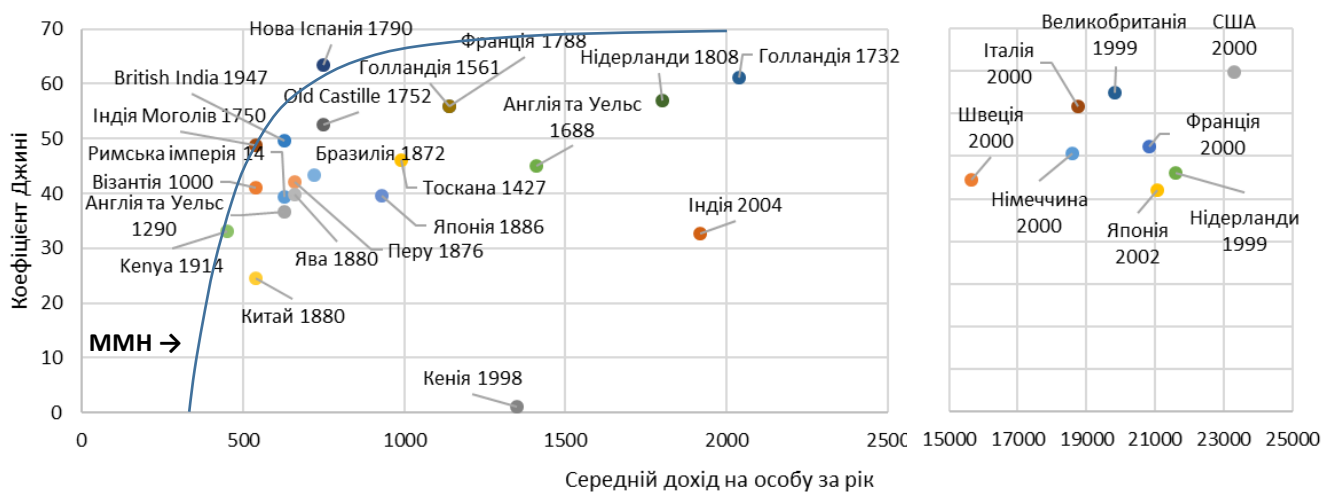
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти розвитку процесу глобалізації економіки були об'єктом дослідження М. Ватерса, Д. Гуннара, А. Мокія, С. Телботта. Питання альтернативних шляхів розвитку економіки розглядали У. Бек, В. Іноземцев, Д. Плейерс, Л. Філіпс, Д. Хельд. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ формування доходів населення та виникнення їх нерівності зробили: Е. Аткинсон, Д. Вільямсон, С. Дженкінс, П. Лінерт, Б. Міланович, Е. Ортіз-Оспіна, М. Розер, Д. Холмс. Але поза їхньою увагою залишилися питання історичної нерівності доходів населення як економічної передумови альтерглобалізації.

Метою даної роботи є теоретико-емпірична оцінка історичної нерівності доходів населення в контексті пошуку економічних передумов становлення альтерглобалізації.

Результати дослідження. Зростаючий розрив у рівні добробуту багатих і бідних країн веде до витіснення останніх на узбіччя світового господарства, збільшення в них безробіття, зубожіння населення. Розвинені країни цілком правомірно вказують на те, що глобалізація в тому вигляді, в якому вона розгорталася в минулі роки, не тільки не вирішила, але навіть загострила проблеми, що заважають справжній інтеграції цих країн в систему світогосподарських зв'язків і більш-менш задовільного вирішення ними проблеми бідності та відсталості. У той же час дослідники, як правило, сходяться в тому, що глобалізація економіки підсилює розшарування всередині країн, що розвиваються, особливо найбільш бідних. Тенденція до глобалізації міжнародних ринків призводить до виникнення фундаментальної суперечності: властива цим ринкам нерівність сприяє посиленню нерівності в країнах, що розвиваються. Правда, поки не встановлений внесок власне глобалізації, як і інших окремо від неї факторів (закони ринкової економіки як такої та ін.) у формування та розвиток цього протиріччя [2].

На противагу глобалізації та її негативному впливу в світовій економіці набирає популярність концепція альтерглобалізації. Метою альтерглобалізму є презентація і втілення нових принципів функціонування світової системи, які б ґрунтувалися на засадах соціального партнерства, соціального захисту та на інституті соціальної держави і реальних демократичних цінностей. Повертаючись до проблеми нерівності доходів як економічного імперативу альтерглобалізації варто проаналізувати історію розвитку даного явища. Так, намагаючись відповісти на питання розшарування доходів, Б. Міланович, П. Ліндерт та Д. Вільямсон у своїй праці «Стародавня нерівність» в 2008 р. дослідили рівень доіндустріальної нерівності [3]. Більшість оцінок доіндустріальної нерівності (18 з 28) ґрунтувалися на так званих «соціальних таблицях», в яких соціальні класи було проранжовано від найбагатших до найбідніших за орієнтовною часткою населення та їх середніми доходами. Результати економічної нерівності в доіндустріальних суспільствах наведено на рисунку 1 у співвідношенні до рівня процвітання цих самих суспільств. В

даному випадку нерівність показана за допомогою індексу Джині, а добробут за допомогою валового внутрішнього доходу на душу населення, скоригованого, для можливості порівняння в єдиній валюті, на цінову різницю.

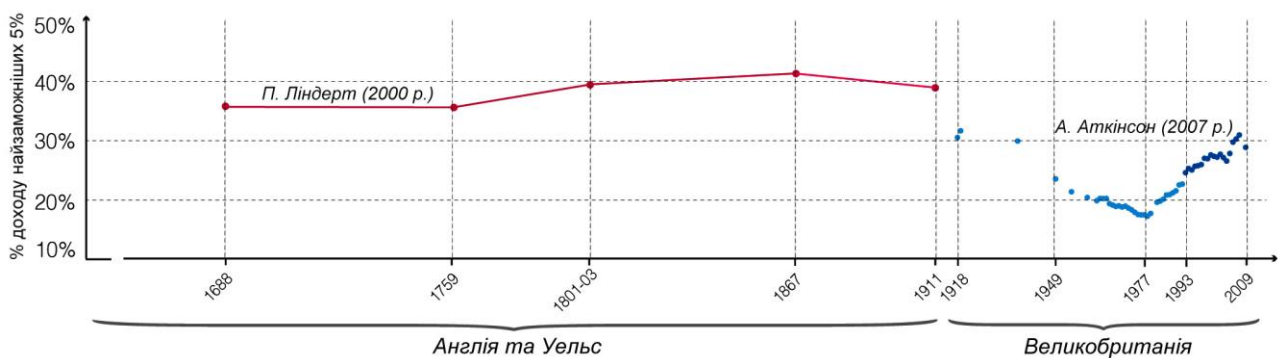
Рис. 1. Доіндустріальна нерівність за коефіцієнтом Джині.

Джерело: [побудовано автором на основі дослідження 3].

Графік також показує межу можливої нерівності, що зображено кривою ММН. Ідея ММН полягає в тому, що в дуже бідному суспільстві нерівність не може бути дуже високою: тобто, якщо середній рівень доходу був лише мінімальним, щоб вижити, то в такій економіці не існує нерівності, оскільки за таких умов доходи деяких людей повинні бути нижче мінімального рівня – нижче рівня існування. Наявність певного рівня нерівності можна допустити лише за умов, що середній дохід знаходиться на рівні, який частково перевищує мінімальне значення. ММН показує максимально можливе зростання нерівності із збільшенням середнього доходу. Автори встановили, що більшість доіндустріальних суспільств були кластеризовані за ММН, тобто нерівність в цих суспільствах була настільки високою, наскільки це можливо. Так, показник нерівності Голландії та Англії, під час їх раннього розвитку, дистанціювався від ММН і більше не наближався до максимуму. Отже, дані країни були найбільш готовими до функціонування принципів соціального партнерства в умовах неоліберальної економіки.

Про глибину глобальної проблеми бідності та відсталості в країнах, що розвиваються, сьогодні наочно свідчить, наприклад, той факт, що з більш ніж 6

млрд. жителів планети тільки 0,5 млрд. живуть в достатку, а понад 5,5 млрд. відчувають більш-менш гостру потребу чи навіть жахливе зубожіння. При цьому, якщо в 1960 р. доходи 10% найбагатшого населення світу перевищували доходи найбільш бідного населення в 30 разів, то до кінця ХХ ст. – це співвідношення зросло до 82 [Помилка! Закладку не визначено.]. Статистично встановлено, що Великобританія це країна, яка володіє найбільш достовірною інформацією щодо довготривалого розподілу доходів. Ця інформація наведена на рисунку 2, де зображено частку сукупного доходу, який отримує 5% найбагатшого населення.

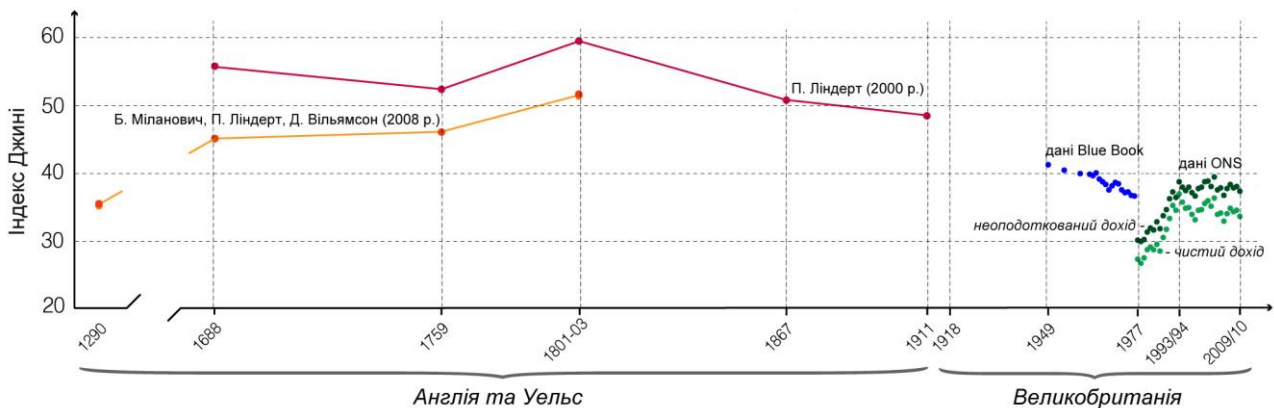

Рис. 2. Частка сукупного доходу найбагатших 5% населення Великобританії протягом 700 років.

Джерело: [побудовано автором на основі дослідження 4; 5].

Більшість оцінок базуються на соціальних таблицях, а тому є певна стурбованість щодо того, наскільки точні ці оцінки. Д. Холмс опублікував деталізовану критику «Соціальної таблиці Англії за 1688 р.» (автор Г. Кінг). В 1977 р. Д. Холмс показав обмеження Г. Кінга як соціального аналітика і розкритикував його соціальну таблицю, стверджуючи, що певні упередження «спонукали його 1) до недооцінки кількості сімей, що відносились до найбагатших і найбільш продуктивних класів; і 2) до недооцінки рівня доходів населення, що знаходилось вище межі бідності [4]. Однак П. Ліндерт та Д. Вільямсон врахували слушну критику Д. Холмса (1977 р.) та модифікували таблиці Г. Кінга (див. рис. 2 та рис. 3) [6]. Оцінки, представлені в цих рисунках, свідчать про те, що в минулому нерівність у Великобританії була дуже високою, і вона не сильно змінилася до настання індустріалізації. Рисунок

показує, що доходи у Великобританії були, зазвичай, добре сконцентровані: до 40% сукупних доходів потрапляли в кишені найбагатших 5% населення. Якщо взяти до уваги той факт, що одним з основних завдань, що стоять перед альтерглобалізацією є реконфігурація політичної уяви і, зокрема, концептуалізація соціальних змін то варто зауважити, що англосаксонська модель в цьому відношенні вдало поєднала основні альтернативні принципи та зуміла дистанціюватись від ММН за умов високого рівня частки сукупного доходу найбагатшого населення.

Рис. 3. Індекс Джині Великобританії протягом 700 років.

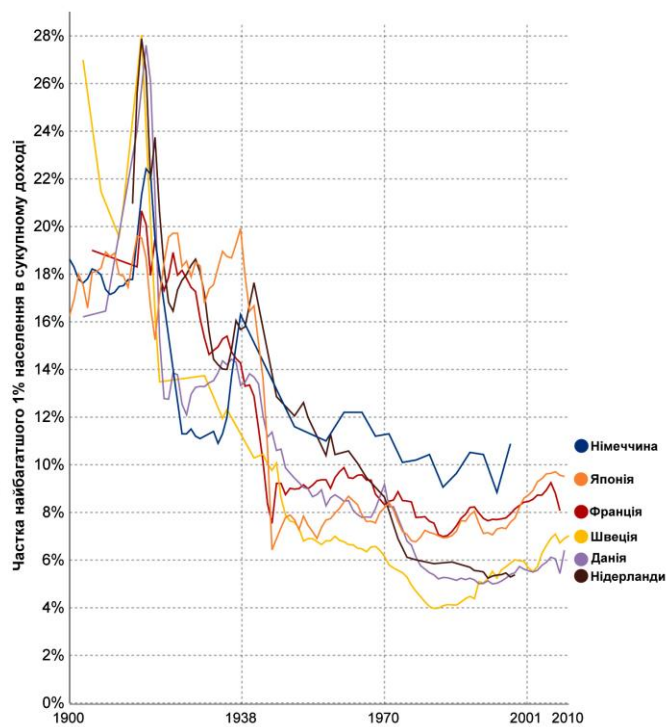
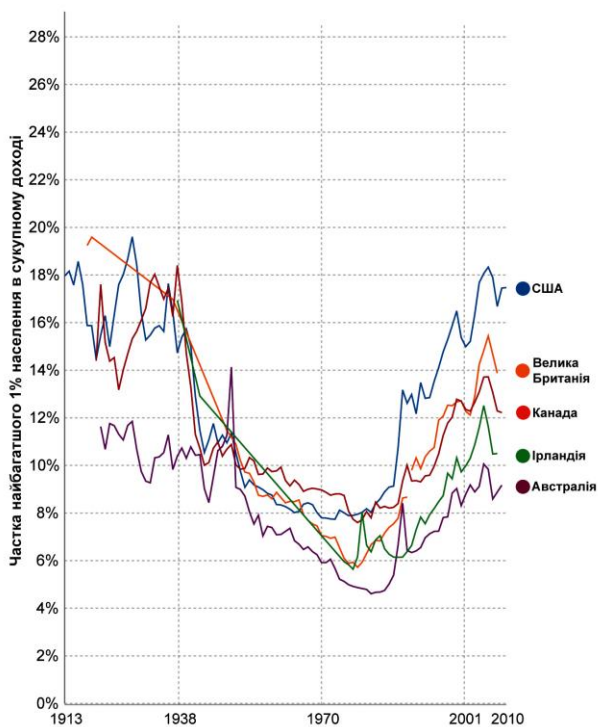
Джерело: [побудовано автором на основі дослідження 4; 5].

Починаючи з кінця XIX століття нерівність доходів почала раптово знижуватися і її історичний мінімум припав на кінець 1970-х років. Проте вже у 1980-х рр. нерівність значно зросла у Великобританії, зокрема відбувся різкий ріст індексу Джині та частки сукупного доходу найбагатших 5% населення. З початку 1990-х років у Великобританії існують певні розбіжності між цими двома показниками, зокрема індекс Джині стабільний останні тридцять років, а зростання доходів на найвищому рівні їх розподілу перевершило ріст решти рівнів розподілу [7].

Дещо краще можна зрозуміти довготривалу еволюцію нерівності доходів завдяки низці останніх досліджень присвяченій верхньому порогу нерівності доходів, тобто частці сукупного доходу тих хто знаходиться першим в каналі розподілу (зазвичай це верхній 1%). Уявлення про еволюцію нерівності доходів протягом останніх 100 років, що реконструюється із звітності податку на

прибуток, а також той факт, що частка доходів вимірюються за допомогою податкових записів, дозволяють оцінити масштаби нерівності до перерозподілу через податки та трансферти [8].

На рисунку 4 наведено довготривалу перспективу частки найбагатшого населення в сукупному доході за розрахунками М. Розера та Е. Ортіс-Оспіна. Так, до Другої світової війни майже 18% усіх доходів, отриманих американцями, припадало на найбагатший 1% населення. Після Другої світової війни і до початку 1980-х років частка найбагатшого населення в сукупному доході суттєво скоротилася (спочатку динамічно, а після 1970-х дещо уповільнено). Після 1980-х років нерівність в США почала зростати, і врешті-решт повернулася до довоєнного рівня. З лівої частини рисунку можна зробити висновок, що U-подібна довгострокова тенденція частки найбагатшого населення не є унікальною лише для США. Так, розподіл доходів інших англосовітських країн, що зображені в лівій частині рисунку, також дотримується аналогічної схеми. Отже, в той час коли вимоги про визнання відмінностей груп стали інтенсивними та посилені претензіями на соціальну рівність, неолібералізм і глобалізація економіки в 1990 рр. підняли нерівність до рівня, не баченого з 1945 року [5].

Рис. 4. Частка найбагатшого 1% населення в сукупному доході.

Джерело: [побудовано автором на основі даних <http://wid.world>; <https://ourworldindata.org>].

Проте, було б невірно думати, що збільшення верхнього порогу нерівності доходів є глобальним явищем, зокрема права частина рисунку 4 свідчить, що розподіл доходів в європейських країнах і Японії зовсім інший. В цих країнах частка доходів багатого населення зменшилась впродовж десятиліть і досягла найнижчої точки в 1970-х роках. Проте, на відміну від англосовітських країн, показник не зростає після 1970 рр., а залишився на цьому ж рівні. Еволюція верхнього порогу нерівності доходів в цих країнах набула L-подібної форми. В цілому, нерівність доходів у Європі та Японії сьогодні значно нижча, ніж це спостерігалось на початку ХХ-го століття.

Підводячи підсумки даного емпіричного дослідження, можна зауважити, що дуже важливу роль в розподілі доходів на національному рівні відіграють політичні сили, що повторно актуалізує теорію альтерглобалізації. Універсальна тенденція щодо збільшення нерівності буде відповідати уявленню про те, що нерівність визначається глобальними ринковими силами та технологічним прогресом. Альтерглобалізація намагається здійснити релокацію боротьби і захисту робітників на світовій арені. Реальність різних тенденцій нерівності в країнах свідчить про те, що інституційні та політичні основи в різних країнах також відіграють певну роль у формуванні нерівності доходів, а це означає, що нерівність, швидше за все, є неминуча. Важливо підкреслити, що верхній поріг нерівності доходів стосується нерівності розподілу ринкових доходів. А первинні доходи не відповідають наявним доходам, тому що більшість людей сплачують податки та отримують урядові виплати. У багатьох країнах уряди застосовують прогресивні податкові системи. Наприклад, у США, за підрахунками, 37% від загальної суми доходів з податку на прибуток отримується з найзаможнішого 1%, а менше 3% – з найменш заможних 50% (див. табл. 1) [5].

Таблиця 1

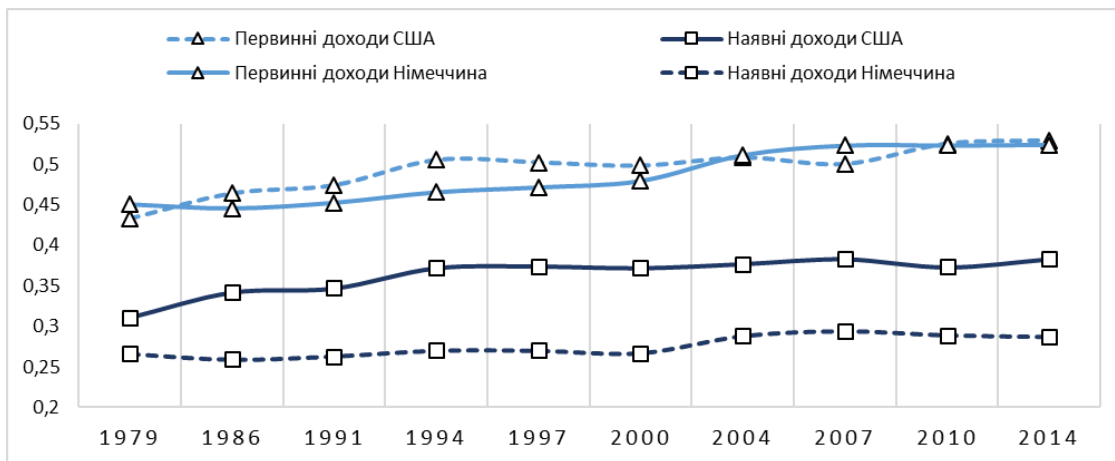
Федеральні прибуткові надходження та податкові відрахування, США, 2014 р.

Податкова група	Нижні 50%	Топ 25-50%	Топ 10-25%	Топ 5-10%	Топ 2-5%	Топ 1%
Частка всіх прибуткових надходжень	11%	20%	22%	11%	15%	19%
Частка всіх податкових відрахувань	3%	11%	16%	11%	21%	38%

Джерело: [побудовано автором на основі даних

<http://federalbudgetinpictures.com/do-the-rich-pay-their-fair-share/>].

Наслідком прогресивного оподаткування є те, що нерівність за наявними доходами (доходами, які фактично отримують громадяни), набагато нижча, ніж нерівність за первинними доходами (доходами до сплати податків), яку розглядають науковці у своїх дослідженнях, що фокусуються на найвищих доходах. Наведений нижче рисунок 5 показує різницю в коефіцієнтах Джині в США і Німеччині до та після податкового перерозподілу. Первинний дохід домогосподарств (рис. 5) визначено як сума трудового доходу (оплачувана робота і дохід від самозайнятості) та доходу від участі в капіталі. Наявний дохід домогосподарства визначено як сума трудового доходу (оплачувана робота і дохід від самозайнятості), доходу від участі в капіталі, соціальних виплат/виплат соціального забезпечення (страхові виплати пов'язані з роботою, пільги та допомога), приватних надходжень, за мінусом податку на прибуток і внесків на соціальне забезпечення. Разом із цим, варто зауважити, що нерівність, яка зображена на рис. 5 вимірюється за допомогою індексу Джині, тобто показника нерівності, який не тільки розглядає верхній поріг розподілу доходу, але й охоплює весь розподіл.

Рис. 5. Частка найбагатшого 1% населення в сукупному доході.

Джерело: [побудовано автором на основі даних <https://ourworldindata.org/958bfe0e-45e2-4e87-84a5-f6f3f09364d4>].

Неоліберальний ринок сприяє нагромадженню капіталу та посилює могутність економічної еліти, реальна влада якої нівелює всі цінності демократії, які в принципі, в більшості країн існують лише формально. На основі ліберальних ідей необхідне вже сьогодні розробляти зовсім нове комплексне світобачення, доктрину нового суспільного устрою, яка носитеме альтерглобальний характер та буде основою майбутнього посткризового світу. У соціальній політиці альтерглобалізація виступає за збереження соціальних програм, усунення нерівності доходів та проти різних видів дискримінації у трудових відносинах [9].

Висновки. Таким чином, рівень соціальної політики за умови неоліберальної глобалізації, дозволяє ледь існувати незахищеним верствам населення навіть в демократично-розвинених країнах. Такий стан є неприйнятним для прихильників альтерглобального руху, тому в соціокультурній сфері вони виступають проти поширення універсалізму й уніфікації, витіснення локальних культур і засилля вестернізації/американізації, а також проти патріархальних привілеїв, які ведуть до «фемінізації» бідності та нерівності доходів.

Список використаних джерел:

1. Talbott S. The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation / S. Talbott. – N. Y.: Simon & Schuster, 2008. – 257 с.

2. Gunnar G. Nyliberalismen er verken ny eller liberal – et idéhistorisk oppgjør med politisk falskmyntneri / G. Gunnar. – Oslo: Kolofon, 2008. – 288 с.

3. Milanovic B. Ancient Inequality / B. Milanovic, P. Lindert, G. Williamson. // The Economic Journal. – 2011. – №121/551. – С. 255–272. – Режим доступу до ресурсу: <http://piketty.pse.ens.fr/files/MilanovicLindertWilliamson2011.pdf>.

4. Lindert P. H. Revising England's social tables 1688-1812 / P. H. Lindert, J. G. Williamson. // Explorations in Economic History. – 1982. – №19/4. – С. 385–408. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0014498382900092>.

5. Roser M. Income Inequality [Електронний ресурс] / M. Roser, E. Ortiz-Ospina // Our World in Data. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://ourworldindata.org/income-inequality/>.

6. Holmes G. S. Gregory King and the Social Structure of Pre-Industrial England. Transactions of the Royal Historical Society / G. S. Holmes. // Fifth Series. – 1977. – №27. – С. 41–68. – Режим доступу до ресурсу: https://www.jstor.org/stable/3679187?seq=1#page_scan_tab_contents.

7. Jenkins S. P. Pareto models, top incomes, and recent trends in UK income inequality / Stephen P. Jenkins. // *Economica*. – 2016. – №84/334. – С. 261–289.

8. Atkinson A. B. The Distribution of Top Incomes in the United Kingdom 1908-2000 / Anthony B. Atkinson // Top Incomes over the Twentieth Century. A Contrast Between Continental European and English-Speaking Countries / Anthony B. Atkinson. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – С. 82–140. – Режим доступу до ресурсу: <http://piketty.pse.ens.fr/files/AtkinsonPiketty2007>

9. Зварич Р.Є. Альтерглобальні передумови розвитку світової торгівлі / Р.Є. Зварич // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 4. – С. 168–179.

Аннотация. В статье рассматривается сущность социального неравенства в англосаксонской модели по доходам населения. Прослежено эволюцию совокупного дохода богатейших и наиболее производительных классов населения Великобритании. В работе рассмотрено историческое неравенство доходов по коэффициенту Джини и доле самого богатого населения в совокупном доходе. Исследовано доиндустриальное неравенство в мире, проведена оценка неравенства англоязычных стран и проанализировано неравенство распределения рыночных доходов в развитых странах. Выделено историческое неравенство доходов населения как экономическую предпосылку альтерглобализации и наработано альтернативное комплексное мировоззрение, как основание будущего посткризисного мира.

Ключевые слова: альтерглобализация, доиндустриальное неравенство, индекс Джини, налоговые отчисления, неравенство доходов, совокупный доход.

Summary. The essence of social inequality in the Anglo-Saxon model by income of population are being analyzed in the article. There have been researched the evolution of total income of the richest and most productive classes of the UK. In this work there have been considered the historical income inequality according to the Gini coefficient and the share of total income going to the top of income earners. There have been researched the pre-industrial inequality in the world, there have been estimated the income inequality of the English-speaking countries and there have been analyzed the inequality in distribution of market incomes in developed countries. There have been recognized the historical inequality of income as an economic precondition for alterglobalization and there have been elaborated the alternative complex outlook as the basis for future post-crisis world.

Key words: alterglobalization, Gini index, income inequality, income taxes paid, pre-industrial inequality, total income.